

Recâizade Mahmut Ekrem'in Yazdığı Bir Takrîz Örneği: İdes'e Takrîz

Türkan Gözütok

Karabük Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

orcid.org/0000-0001-7103-0686

Öz

Recâizade Mahmut Ekrem (1847-1914) modernleşme dönemi Türk edebiyatının önemli adlarından birisidir. Ekrem, Batılı Türk şiirinin "mükemmel" bir kuramcısı olmuş, Batılı normlarda bir edebiyatı sistemleştirmeye çalışmıştır. Ekrem, aynı zamanda Türk Edebiyatında klasik belagatten Batılı tarzda retoriğe geçiş sürecinde de belirleyici olmuştur. Bundan başka, Recâizade Mahmut Ekrem "üstad" sıfatıyla, pek çok genç yazar/şairin kaleme aldığı kitaplara takrîzler de yazmıştır. Bu takrîzlerini ise Takrîzât (H.1314/ M.1896) adlı bir kitapta toplamıştır. Recâizade'nin yazdığı bu takrîzlerden birisi de 1880 sonrası genç kuşak yazarlarından Ahmedbeyzade Osman Âdil'in hikâyelerini içeren kitabı İdes'e yazmış olduğu takrîzdir. Takrîzler, edebiyat araştırmalarında pek çok açıdan önemli kaynaklardır. Dönemin dil, edebiyat ve sanat anlayışının birer aynasıdır. Ekrem'in İdes'e yazdığı takrîzin Türk edebiyat tarihinde ayrı bir yeri vardır. Ekrem, Osmanlı Türkçesinin imlası, söz varlığı ve ıslahı konularında görüşlerini ilk defa İdes'e yazdığı bu takrîzde dile getirmiştir. Ekrem, İdes'i bir edebî eser olarak ve takrîz kuralları içinde değerlendirir. Beğeni ve eleştirilerini sıralar. Ekrem'in İdes hakkındaki eleştirilerini; kitabın yazılma amacıyla konusu arasındaki uyumsuzluk, yazarın "fesahat" ve "belagat" konusundaki bilgi eksikliği, eserde yer yer imla ve gramer hatalarına düşülmesi, iç içe geçmiş ve çok uzun cümlelerin kullanılması diye özetleyebiliriz. Osmanlı Türkçesi hakkında da, eski imlanın terk edilmesi fakat uygulamadaki yeni imlânın ise bir şeye benzememesi biçiminde bir tespit bulunur. Ekrem, Osman Âdil'in İdes'te kendine özgü bir üsluba sahip olduğunu; fakat eserin sonuna konulan ve Lamartine'den alınan şiirin İdes'e uygun düşmediğini de belirtir. Selanikli bu genç yazara "beliğ" kurallar içinde yanlış cümlelerin doğrusunun nasıl olması gerektiğini de gösterir.

Anahtar Kelimeler: Recâizade Mahmut Ekrem, Osman Âdil, Takrîz, Osmanlı Türkçesi.

A Takrîz Example Written by Recâizade Mahmut Ekrem: Takrîz to İdes

Abstract

Recâizade Mahmut Ekrem (1847-1914) is one of the prominent figures in Turkish literature in the modernization period. Ekrem had been a perfect theorist of westernized Turkish literature and he attempted to systematize Turkish literature in the Western norms. Ekrem, also had been decisive in Turkish literature, in the transition from classical rhetoric to the western-style. Furthermore, Recâizade Mahmut Ekrem, with the title of "master", made Takrîz in the books of many young writers. These Takrîz are aggregated in a book named Takrîzât (1314 H./ 1896 M.). One of the taxpayers written by Recâizade is the book which he wrote to İdes, the story of Ahmedbeyzade Osman Âdil, one of the young generation writers after 1880. Takrîz are important sources of literature research in many respects. It is a reflection of language, literature and art. Takrîz, which Ekrem wrote to İdes, has a special place in the history of Turkish literature. Ekrem expressed his views about Ottoman Turkish spelling, vocabulary and their reforms in a Takrîz which he wrote in İdes for the first time. Ekrem evaluates İdes as a literary work and within the rules of Takrîz. He lists his admiration and criticism. Ekrem's criticisms about İdes includes the discrepancy between the subject and the purpose of the writing, his lack of knowledge on

*Bu makale, 5-8 Temmuz 2018 tarihlerinde Ürgüp/Nevşehir'de düzenlenen Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi'nde (International Scientific and Vocational Studies Congress) sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş biçimidir.

*Yazışma adresi. Email: turkangzt@gmail.com.

"fesahat" and "belagat" , spelling and grammatical errors, the use of intertwined and very long sentences. He determined on the Ottoman Turkish that the old book is abandoned but the new book in practice does not resemble anything. Ekrem stated that Osman Âdil had his own style in *İdes*; but he also states that the poem taken from Lamartine at the end of the work does not correspond to *İdes*. He also shows the correct sentences in the context of "beliğ" rules to this young writer from Thessaloniki.

Keywords: Recâizade Mahmut Ekrem, Osman Âdil, Takrîz, Ottoman Turkish.

1. Giriş

Recaizâde Mahmut Ekrem (1847-1914) modernleşme dönemi Türk edebiyatının öncü şahsiyetlerinden birisidir. Recâizade Mahmut Ekrem Batı etkisinde başlayan yeni edebiyatın hem kuramcısı hem de uygulayıcısı olmuştur. Edebiyatın hemen her türünde eser vermiş olan Ekrem, aynı zamanda Türk edebiyatında klasik belagatten Batılı tarzda retoriğe geçiş sürecinde de belirleyici olmuştur. Mekteb-i Mülkiye ve Galatasaray Sultânî'sinde verdiği dersler, yazıları, Servet-i Fünun dergisi etrafında topladığı gençlerin ortaya koyduğu edebî faaliyetleri yönlendirmek suretiyle, yeni edebiyat çevrelerinde giderek "üstad" ünvanıyla taltif edilmiştir. Recâizade'nin o dönemde pek çok genç yazar/şairin eserlerine takrîzler yazmış, bu takrîzlerini ise *Takrîzât* (H.1314/ M.1896) adlı bir kitapta toplamıştır. Bu takrîzlerin hem dil, edebiyat ve hem de eser sahibinin sanat anlayışını yansıtmaları bakımından çok önemli bir yeri vardır. Recâizade'nin yazdığı bu takrîzlerden birisi de 1880 sonrası genç kuşak yazarlarından Ahmedbeyzade Osman Âdil'in hikâyelerini içeren kitabı *İdes*'e yazmış olduğu takrîzdir. Recâizade M.Ekrem'in *İdes*'e yazdığı takrîz bu bakımdan çok önemlidir. Çünkü Ekrem, Osmanlı Türkçesinin imlâsı, söz varlığı ve ıslahı konusunda görüşlerini ilk defa burada dile getirmiştir (Parlatır 2010: 310).

Takrîz bir edebiyat terimidir. Genel anlamda edebi tenkit/eleştirinin kapsamına girse de, klasik Türk edebiyatında daha çok *övme/methetme* amacıyla eserin başına konulan *takdim/sunuş* yazılarıdır. "Bir eser hakkında yazılan ve eserin başına konulan övme yazısı. Takrîz, manzum ve mensur olabildiği gibi; bir eserin başına birden fazla takrîz de konabilir. (...) Takrîz, kitabı överek okuyuculara takdim etmek için kaleme alınmakla beraber, bazı takrîzlerde- özellikle Tanzimat'tan sonra yazılanlarda- takrîz yazılan kitap vesilesi ile ele alınan konu etraflıca ortaya konulur; hatta kitabın yanlışlarına da işaret edilir." (TDEA, 8.C.: 204).

Takrîzin Batı edebiyatı etkisinde ve 1880'den sonra farklı bir hüviyete büründüğü görülür. Batı'da takrîz yazma/yazdırma geleneği, Şark'tan farklı olarak genel tenkit/eleştiri kuralları içinde ve edebî eserin bilimsel değerini ortaya çıkarma amaçlıdır: "Garpta da Takrîz yazmak âdeti varsa da Şarktakinden farklıdır. Şarkta Takrîz mutlaka methi tazammum eder. Garplılar ise bir eseri, ilmî kıymetini belirtmek maksadıyla takrîz yazarları, müellifi ulu orta methetmeyip tenkit dahi ederler. Yalnız Recâizade Ekrem Bey, zamanında üstad tanıldığından olacak, yazdığı Takrîzlerde meth ile iktifa etmemiş, gördüğü yanlışlıkların bazılarını da kayıt ve işaret etmiştir" (Pakalın, 1993: 3.C.: 385).

Takrîzler edebiyat geleneği içinde, geleneği ve belli özellikleri olan bir türdür. Öncelikle Takrîz yazan kişi o alanın/ o edebî türün “ustası/üstadı” olmalıdır. Recâizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci gibi Tanzimat’ın otorite isimlerine pek çok sahada takrîz yazdırılmıştır. Edebiyatımızda en fazla takrîz yazan Muallim Naci’dir. Hacim itibariyle ise Recâizade Mahmut Ekrem yazmıştır (Karataş, 2000: 21).

Bugün, bir kitaba yazılan sunuş/tanıtım yazısı diyebileceğimiz Takrîzlerin yazılmasının/yazdırılmasının çeşitli gerekçeleri vardır. Bunlar bir "üstad"ı taltif, ona karşı bir jest amacı taşıyabileceği gibi, bir edebiyat ustasının "reyini" sormak, ondan bir "değerlendirme yazısı" istemek biçiminde de olabilir. Bazen basılacak kitaba bir "isim istemek" de Takrîz yazılmasına vesile olabilir. "Edebiyat yolunun "acemi yolcu"su, yazdıklarındaki kusurların, hataların büyüğü tarafından tashih edilmesini isteyebilir" (Karataş, 2000: 42).

Takrîzler gönüllü yazılabildiği gibi gönülsüz yani birini “Takrîz yazmaya icbar etmek” biçiminde de gelişebilir. “Bir estetik anlayışın/çığırın ya da bir sanat-edebiyat tavrının öncüsü durumunda olan edebiyat adamı için, kendi edebî zevkine uyanların, kendisini üstad belleyenlerin kitapları için Takrîz yazmak, âdetâ bir büyüklük borcudur” (Karataş, 2000: 24).

Takrîzler çoğunlukla kitapların başına ve içindekilerden önce konulmasına rağmen, bazen de eserin sonunda yer almakta, mensur ya da manzum olabilmektedir. Mensur takrîzler genellikle "seciin çok rağbet edildiği ve başarılı örneklerinin ortaya konduğu bir yazı türü" olmuştur. Bilimsel kitaplar için, Tanzimat'tan sonra, kalemlerde, özellikle de Mustafa Reşit Paşa'nın etkisiyle oluşan ve mânâyı öne çıkaran bir "tarz-ı tersîl üslûbu"nun ortaya çıktığı görülmektedir. Takrîzler gelenekte mesnevi, kaside ve kıta gibi manzum türlerde olabileceği gibi mektup, tezkire, makale, cevapnâme ve not biçiminde de kaleme alınmıştır. Takrîzler, birkaç cümle veya paragraftan sayfalarca uzunluğa sahip olabilirler (TDVA, C: 39, : 473). Takrîz/sunuş yazıları özellikle 19.yüzyıl modernleşme dönemi edebiyatında çok sevilen ve tutulan bir ifade biçimine dönüşmüş ve çok sayıda Türkçe eserlere çeşitli yazarlarca takrîzler yazılmıştır.

2. Recâizade Mahmut Ekrem'in *İdes*'e Takrîz'i

Recâizade Mahmut Ekrem, "yeni edebiyat"ın kuramcısı ve uygulayıcısı olarak, "yeni edebiyat"ın gençlere öğretilmesi yolunda hocalık yapmış bir kişiliktir ve bu nedenle "Ekrem'in “takrîz” yazma yöntemini saygı ile karşılamak” gerekir. “Bu bir anlamda gençlere yol gösterme, onları uyarma ve onların dikkatlerini yazma sanatına teksif etmedir. Sanatçı bunu her fırsatta yapıyor. Yazılarıyla yapıyor, derslerinde yapıyor, Servet-i Fünûn dergisi etrafında gençleri bir araya getirme örneği gibi edebî topluluklar oluşturarak yapıyor. Kısacası her fırsatta “üstad” olma kişiliğini ve kimliğini edebiyat çevresinde hissettiriyor” (Parlatır, 2010: 313).

Recâizade Mahmut Ekrem, *İdes*'i bir edebî eser olarak ve takrîz kuralları içinde değerlendirmiştir. *İdes*'e yazılan takrîz de mektup şeklinde kaleme alınmıştır. Mektup türünün muhabata sesleniş, yumuşak ve dostane üslûbundan faydalanan yazar,

Takrîzine "Selanik'te Ahmedbeyzade Âdil Beyefendi Hazretlerine" diye bir girişle başlar. Ardından da "Mir-i zerafet-semirim Efendim Hazretleri " hitabı ile seslenir. Bu ifadeler, bir edebiyat büyüğünün karşısındakine hem nezaketini hem de genç bir yazar adayını ciddiye aldığını ortaya koyar niteliktedir. *İdes'e* Takrîz bundan sonra şöyle devam eder:

"Hakk-ı âcizîyyede envâ-i telattüfâtı şâmil mektub-ı latîfî'l-üslubunuzu aldım. Ruhânî eşvâka zarf olmuş nuranî hitaplarınıza taalluktan dide-i iştiyak-ı dil ü can müstenîr oldu. Sizin gibi zarafet ve irfan-ı mader-zâdına her sözü, her hali başka başka bürhan olan bir necl-i necibü'l-etvarın teveccühât-ı kalbiyesine mazhariyet benim için iftihara seza bir bahtiyarlıktır" (s. 2).

Ekrem, bu satırlarda, Osman Âdil'in kendisine beslediği halisane duyguları ve iltifatını yansıtan mektubundan dolayı memnuniyetini dile getirir. Mektup müellifini taltif eden Ekrem, asil soylu, zarafet, zevk ve irfan sahibi bu genç edibin teveccühlerine mazhar olmasının kendisi için bir bahtiyarlık olduğunu söyler. Aşağıdaki ifadeler ise söz konusu takrîzin hangi sebeple yazdırıldığını ve Recâizade'nin takrîz yazarken takındığı ciddiyetini ortaya koymaktadır:

"Müsveddelerini lütfen gönderdiğiniz eseri baştanbaşa kemal-i dikkatle okudum. Bunun nik ü bedîni, hata ve sevabını irae hakkındaki teklif-i nazikânenizi kabul edivermek, kudret ve takat fevkinde bir işi deruhte demek olacağından beyan-ı özür ile aff-ı âlinizi temenni yolunda bir cevap ile eseri iade etmek lazım idi" (s. 2).

Recâizade Mahmut Ekrem, burada, aslında, Osman Âdil gibi gençlerin takrîz yazdırma teklifini "kudret ve takat"ın üstünde bir iş olarak görse de, sonuçta, on beş yıl önce tanıştığı Osman Âdil'in onda bıraktığı nahif duygular ve onun oğlu Nejad ile hemhal eylemesinden mütevellid, bu takrîzi bir baba şefkati ile yazdığını beyan eder:

"Okuduğunuz gibi anlayacaksınız ki beyanatım her türlü kuyûd-ı ihtirazyeden vareste, sırf samimi hitabiyat-ı pederaneden ibarettir. Artık bunlarda göreceğiniz kusurları, hataları hüsn-i niyetime bağışlamanızı şime-i kerime-i necibanenizden ümit ederim" (s. 3).

Bu ifadelerde görüldüğü üzere, Ekrem, muhatabına karşı son derece nazik bir dil kullanır. Öncelikle muhatabından bir usta olarak, kendi "hitabet"indeki kusur ve yanlışları iyi niyete yormasını rica eder. Bu ifade, aynı zamanda, Ekrem'in Osman Âdil'in eserine getirebileceği tenkitlere de zemin hazırlama amacı gütmektedir.

Talîm-i Edebiyât yazarı, Osman Âdil'in kendisine gönderdiği eseri belîğ kurallar içinde ele almıştır. Edebî eserin değerlendirme ölçütünü ise Arap belâgatının yanı sıra 19.yüzyılda Batı etkisiyle oluşan Batılı retorik kuralları belirlemektedir: "Talîm-i Edebiyât, modern edebiyat kuramı ile geleneksel belâgati harmanlayan bir anlayışla yazılmıştır. Dört bölümden oluşan eserin ilk iki bölümü yenilikçi bilgiler içerirken diğer iki bölümü Klâsik Türk edebiyatından tevarüs eden söz ve anlam tekniklerini kapsar. Eserin sonunda bir de "hatime" vardır. Bir sonsöz olarak görülebilecek bu kısımda R.Ekrem, eserinin Arap belâgatinden uzak, Türkçenin imkânlarıyla yazılmış metinlerden hareketle, kendi dilimize özgü bir kuramsal çalışma yaptığını vurgular. Recâizade Mahmut Ekrem, "hatime"de yedi maddede topladığı görüşlerini ortaya koymuştur. Bunlar, Türkçeyi Arapça ve Farsçaya karşı gözetken, ön

plâna çıkarmaya çalışan bir tutumu yansıtır" (Sazyek, 2013: Özet). 1882'den itibaren basın hayatına giren Talîm-i Edebiyât, belagat tartışmalarının "belagat"ten "edebiyat"a doğru evrilmesine yol açmış, bu "değişim ve dönüşüm"le Osmanlı kültür hayatında Türkçe belagat kitaplarının yazılması sürecini de körüklemiştir. "Edebiyat"ın ilk defa bir kitabın başlığı olarak kullanıldığı (Talîm-i Edebiyât) ve terimleşmeye başladığı 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, belagat yerini edebiyata bırakacaktır. Bu değişim ve dönüşümün belagat tartışmaları içinde takip ediliyor oluşu belagatle edebiyatın sıkı ilişkisine somut bir örnek oluşturacaktır. Fakat Türkçe belagat kitaplarının yerini edebiyat kitaplarına bırakması için henüz çok erkendir" (Esra Derya Dilek, 2013: 11).

Osmanlı-Türk basınında belagat tartışmalarını başlatan eser her ne kadar Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı Belagat-i Osmanîye (1880) olsa da, Türk edebiyatında edebî esere "yeni bir estetik arayış" ile yaklaşan kişi Namık Kemal olmuştur. Namık Kemal, "Yeni Türk edebiyatının beyanname"si" olan "Lisân-ı Osmanînin Edebiyâtı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir" adlı makalesinde edebî eserin en temel ölçütlerini "mana ile ifadenin birbirine uygun ve aynı şekilde güzel olması, birinin diğerine tercih edilmemesi, aşırı mübalağalardan sakınma; söylenenin açık, hakikat ve tabiata uygun olması, anlamın sanat, lafız sanatlarına feda edilmemesi, edebiyatın "tabiaât-ı beşeriye"yi tahlil etmesi" diye belirler (Yetiş, 2006: 274). Buffon'dan Namık Kemal'e ve oradan Recâizade Mahmut Ekrem'e intikal eden "..beyan ise aynıyle insandır" yorumu, Talîm-i Edebiyât'la, Batılı anlamda bir edebiyat nazariyesine dönüşür. Ekrem, Talîm-i Edebiyât'ın birinci bölümünde "Mânâ yahut Fikir-Lafız yahut Üslûp" başlığı altında, bir edebî eserde bulunması gerekli "fikir ve üslûp dengesi"ni tespit eder. "Burada önce edebî eserdeki anlamın kaynağı, saklandığı yer olarak düşünülen zihin, fikir, his, hayal, hafıza ayrı ayrı ele alınır, edebî esere psikolojik bir derinlik kazandırılır. Ayrıca güzel sanatlarda yaratıcılığın göstergesi olan deha ve hünerverî, zarafet yahut nüktedanlık konularının yanında güzellik ve güzelliği anlama, ölçüleri belirleme için gerekli kabiliyet, seviye ve kıstaslar, hüsn-i tabiat, edebiyatta güzellik neden ibarettir konuları" ele alınır. Talîm-i Edebiyât'ın ikinci bölümü ise bütünüyle "style"e ayrılmıştır. Şekilden önce mana öncelenir. Ekrem, eski belagat kurallarından olan fesahati ilk defa bu eserde üslûbun genel bir özelliği olarak kabul eder. Diğer unsurlar ise "vuzuh, tâbiyet, munakkahiyet, ahenk ve muvafakat"tır (Yetiş, 2006: 274- 278). Talîm-i Edebiyât ile birlikte elinde genel bir belagat ve retorik ölçütü olan Ekrem, takrîzinde öncelikle İdes'in beğendiği yönlerini dile getirir. Bunların başında eserdeki düşünce güzelliği gelir:

"Tebrik ederim evlat! Mukaddes vatanımızı taarruz-ı eşirradan muhafaza etmek, Osmanlılığın ne kadar çok ne kadar büyük meziyyat-ı insaniye ve medeniye ile piraste bir sıfat-ı zekiye-i hamaset olduğunu cihana bir daha göstermek için gayret ve hamiyeti, fedakârlığı nezahet-etvarı bu defa da son derecelere kadar vurdurmaya muvaffak olan ve dağlar dayanamayan her bir hücumlarında bir belde, bir memleket küşat ede ede az bir zaman içinde bir kişver-i azimi yed-i teshire geçirmekle umum efrat-ı Osmanîye'yi ser-be-asuman mübahat eden mücahit, gazi âli cenap, kahraman askerlerimizin o mübarek şehitleriyle bunların vatana veditullah olarak bıraktıkları gözleri yaşlı, yürekleri yaralı yetimleri, dulları, sevgili nişanlıları hakkında o âli, o nezih, o rakik, o nazik hislere, teessürlere mâye-bahş-ı perveriş olan kalb-i latifinizi size tebrik ederim" (s. 4-6).

Ekrem burada, bu genç yazar adayının vatan duygusu, Osmanlılık fikri ve vatan savunmasında kahramanca ölen şehitler ve aileleri hakkındaki hamiyetini takdirle karşılar. Şehit ailelerinin sevinç ve hüznelerini ifadedeki kudretini beğenir. Söz ve düşünce kaynaklarının parlaklığını, yüceliğini, temizliğini ve inceliğini takdir eder. Beyan yeteneğinin kudretini över. Yapılan tasvirleri sıralayıp bunların güzel tasavvur ve tasvirler olduğunu, yazarın betimleme gücünü beğendiğini belirtir:

"Tebrik ederim evlat! Söz ü tâb-ı feyzanesi o âli, o nezih, o rakik, o nazik hislere –ki cilve-i tekdire karşı leblerindeki ibtisam-ı hazin ile kirpiklerindeki dumu' ateşini yalnız kendilerine saklamak için bir şair-i samûminin hayalinden pakize-ter nikaplar altında ihtifa-güzin olmayı tercih etmiş ferîştegan-i hakikattir. İşte bu hislere eşa-i afitap-ı Rabia mukabil olmuş jale-dar goncalar gibi renk ve buy-ı behîstisi ile ervahu mest ü hayran edecek surette inkişaf u inbisat veren kudret-i beyaniyenizi size tebrik ederim! Şairin:

"İnsanü'l-feta nisfün ve nisfün fuaduhu

Ve lem yebki illa suretü'l-lahmi ve'd-demi"¹

bediası ne belîğ ve veciz bir tarif-i fazl-ı natıkiyyet imiş!..." (s. 6-7).

Ekrem, *İdes*'teki bu tür beğenilerini ifade ettikten sonra kitap hakkındaki eleştirilerine geçer. Recâizade Mahmut Ekrem'in *İdes*'e yaptığı bu eleştirileri dört ana başlık altında toplayabiliriz.

2.1. Kitabın Yazılma Amacıyla Konusu Arasındaki Uyumsuzluk

İdes'in yazılma amacı, kitabın yayımından sağlanacak gelirin şehit ailelerine, öksüz ve yetim çocuklara yardım amaçlıdır. Ekrem, eserin yazılma amacındaki bu iyi niyeti takdir ettiğini söyler. Fakat şehit ailelerinin çoğu çiftçidir. Ayaklarının çarığı ile savaş meydanlarına koşan o şerefli şehitlerin çoğu, belki tamamı çiftçilik ve ziraatla uğraşan kesimdir. Dolayısıyla bunların adına hediye edilecek eserin konusunun, tahsil için Londra'ya giden bir Osmanlı genci ile evli bir İngiliz kadınının aşk macerası değil, çiftçilikle ve çiftçi hayatıyla ilgili olması gerekirdi. Ekrem, *İdes*'i eserin konusunun inandırıcı ve okuyucuyu ikna edici olmayışı nedeniyle hafifçe tenkit eder. Ayrıca, Osman Âdil gibi "kibarzade" gençlerin çiftçilik işlerine tamamen yabancı oluşuna dikkat çeker. Fakat Osman Âdil'in şahsında bu gençler arasında çiftçilik hayatına dair bir ilgilinin de uyandığını belirtir:

"Binanenaleyh bunların namına ihda ettiğiniz eserin mevzuu zatü'z-zevc bir İngiliz kadının tahsile gitmiş bir Osmanlı genciyle Londra'da cereyanı farz edilmiş bir münasebet-i âşikanesi musavver olacağına, çiftçilik tarz-ı hayatının sizin gibi kibar-zadelerimizin hemen umumunca henüz bi'l-küllîye meçhul bulunan şayan-ı tahassür-ı gavail ve meşâgile sezaver gıpta-i mehasin ve latif ve fezailine dair olması enseb değil miydi?" (s. 13-14).

Ekrem, burada edebî eserin doğuş sebebi olan güzel düşüncenin, yani amacın konuyla örtüşmediğini ifade eder. Sadece çiftçilik ve çiftlikten söz eden bu eserin gerçek çiftçilerini, onların iç dünyasını ve doğal hayatlarını yansıtmadığını da belirtir.

¹ Genç insan yarımıdır. Diğer yarısı kalbidir. Geriye kan ve etten başka bir şey kalmadı.

Osman Âdil, Ekrem'e göre, *İdes*'te hikâyeye konu olan insanlar ve yaşamlarını realist ve canlı bir biçimde hikâyeye yansıtamamıştır.

“Çiftliğiniz ne tarzda bir çiftliktir? İşçileriniz aylıkçılarınız ne hilkatte ne mizaçta insanlardır? Siz bunları nasıl çalıştırır ve kendiniz de ne yolda imrar-ı vakt edersiniz? Mesken ü mübeyyitiniz nasıl tanzim olunmuştur? Ne zaman yatar ne vakit kalkarsınız? Tenezzüh için seyd ü şikâr için gezip dolaştığımız dağlar, kırlar nasıl yerlerdir? Kırlarda dolaşp dolaşp da saye-perver bir ağacın altında, ruh-nevaz bir çağlayanın başında tek ve تنها oturup düşündüğünüz zamanlar ruhunuz size neler söyler?” (s. 14-15).

Ancak amaç, kitabın geliri ile şehit çocuklarına yardım etmek olduktan sonra sebebe değil neticeye bakılması da lâzımdır. Ekrem yine edebî eserin en temel unsuruna gönderme yapar ve *“Onun için demiş idim ve yine derim ki o hissiyat-ı samimiyyeye mâye-bahş-ı perveriş olan kalb-i latifinizi size tebrik ederim!”* (s. 12) yorumunda bulunur. Zira insanı insan olarak tanıtan, onu başka varlıklardan farklı kılan nesne, hassas kalp ve aydın düşüncedir.

2.2. Bazı İmla (Yazım) ve İfade Yanlışları

Ekrem, genç yazarın *İdes*'te bazı imla ve ifade yanlışlarına düştüğünü belirtir. Bazı kelime ve terkipler yanlış kullanılmıştır. Örneğin, *“kadın mizaç –tul-ı emel perverane –hamuşi-i mahsuse”* terkipleri yanlıştır. Bundan başka *“nevazişat, perişaniyet, ihanet”* kelimeleri de fahiş hatadır. Eserde kullanılan bazı yabancı kelimelerin kabul görmesi için yapılan uzak teviller, yorumlar da geçersizdir. Ekrem eserdeki bu tevil yanlışlarının düzeltilebilmesi için de görüş beyan eder. Kendimize has bir fikri, genele kabul ettirmek ve geneli muhatap kabul ettiğimiz zaman, fikrimiz ne olursa olsun onu nazik ve edebî bir şekilde dile getirmeliyiz. Böyle yaptığımızda, fikrimiz ve düşüncemizde isabet etmiş isek umum tarafından takdir görürüz. Hata etmiş olsak da görmezden gelinir. Aksi takdirde doğru sözümüz dahi kabul görmez, uyarısında bulunur.

2.3. *İdes*'in Dil ve Üslup Özellikleri

Ekrem, her şeyden önce edebî eserde "güzellik" arayan bir sanatçıdır. Sanatçı, *“Zerrâtan şümûsa kadar her güzel şey şî'rdir”* (Ekrem, 1302: 9) diyerek şiirin konu alanını genişletmiştir. Ekrem *İdes*'i de güzel tasavvur edilmiş bir hikâyeye olarak beğenir. Hikâyeye, Doğu kültürüne ait gülünç âdet ve gelenekleri katmak ona ayrı bir yarar sağlamıştır. İnsanî eğilimlere ait psikolojik tahliller ve mekân tasvirleri de dikkat çekici olmuştur. Ekrem, *İdes* yazarını bu konularda başarılı bulur. Bir edebî eserde üslûbun taklitten arınmış, kendine özgü bir üslûp olması önemlidir. Ekrem *İdes*'i *“...şai-be-i taklitten müberra ve kendinize mahsus”* (s. 30) demek suretiyle över. Bu üslup biçimini dengeli bir şekilde muhafaza etmek ve geliştirmek gereklidir. Osman Âdil'in bundan sonra yazacağı eserlerde üslup konusunda kendisini nasıl geliştirmesi gerektiği konusunda da yol gösterici olmuştur:

“Üslûbunuz görünüyor ki şai-be-i taklitten müberra ve kendinize mahsustur. Bu hususiyet-i beyanı mutlaka ve fakat maa't-tadil muhafaza etmeli. Birbiri içinde birçok cümel-i muterizenin teselsülü ile fikrat-ı beyaniyeniz bazen o kadar tıkız tahammülünden o derece ziyade mahmul ve mutavvel oluyor ve bu cümleleri birbirine rapteden rişte-i meram dolaşa

dolaşa öyle bir ukde-i na'kâdi intaç ediyor ki, bu ukdeyi hâl ile uğraşan zihnin tahfif-i piç u tabına araya serpiştirilen yüzlerce işaret-ı tenfike de kifayet edemiyor” (s. 30).

Ekrem, *İdes*'in dili üzerine de görüş beyan eder. Yazarın uzun cümleler ve zincirleme tamlamaları sıkça kullandığına değinir. İç içe giren ara cümleler (cümle-i muterize) o kadar zincirleme uzamıştır ki onları çözüp anlamaya çalışmak eserde ayrı bir düğüm oluşturur. Bu kötü alışkanlık ise, bir fikri verirken onu tüm ayrıntılarıyla bir cümlede ve bir çerçeve içinde vermek gayesinden ileri gelir. Yazarın düşüncesine göre, uzun betimleme öyküdeki olay akışının hızını yavaşlatır ve eseri sıkıcı yapar. Edebiyatçı, eserini sadece kendisi için meydana getirmez. Başkalarının da bunu okuyup mütalaa ederken sıkılması istenmiyorsa biraz fedakârlık göstermeli ve bu konuda keyfi davranmamalıdır.

Ekrem, burada kendinden de birçok örnek vererek öz eleştiri yapar. Kendisinin de çok uzun cümleler kullandığını belirtir. Hatta bu tür uzun cümleleri kullanmamak gerektiğini söylediği bir yazısında bile uzun cümleler kurmaktan kendini alamadığını ifade eder. Bugün artık bu tarz üslup sevilmmez ve beğenilmez olmuştur. Bu yüzden bu tarz cümleleri düzeltmek gerekir. Ekrem, olay anlatımında mümkün olduğu kadar kısa cümleler kullanmanın önemini vurgular. Bunu başarabilmek için üşenmeden, bıkmadan, eseri gerekirse, birkaç kez tekrar yazmanın şart olduğunu belirtir. Her defasında cümlelere çeki düzen vermekle üslûp hatalarının tedricen giderileceğinden emin olduğunu ifade eder. Üstada göre, fikirde oluşan birçok ayrıntıyı kâğıda döktüğünüzde ara cümlelerden oluşan uzun cümleler meydana gelir. Bu durumda önemi ikinci ve üçüncü derecede olan cümleler atılır. Böylece cümle sadeleştirilmiş olur. Bu kolay bir iş değildir. Ancak önemli olan çabuk ve kolay yazmak değil, iyi ve açık yazmaktır. Ekrem, burada bir bakıma, 1880'li yıllardaki Türk nesrinin esas unsurunun anlam açıklığına doğru gittiğini ve artık eski nesir anlayışının sevilmemesi gerektiğini de belirtmiş olur.

“Fakat bugün artık beğenilmez sevilmemesi olan bir üslup inşaada ale'l-ıtlak devamınızı nasihat etmek hayırhahlığa menafi olacağından, tadilini ihtara cesaret ettim... Bazen olur ki başlı başına birer cümle teşkil etmiş efkâr-ı lahikayı sizce ehemmiyetine binaen atmak istemezseniz. Hâlbuki onların vücudu ifadeyi fena bir çapraşıklığa fikri fena bir ta'kî ve işlaka düşürmüştür. O halde böyle cümleleri birer terkibe tahvil ile cümlelikten çıkarıp diğer cümlelere kalp edivermek ve bu suretle onların sıkletinden fıkra-i inşaiyeyi kurtarmak mümkündür” (s. 45, 47).

Üsluba dair diğer bir mesele de fesahat ve belagat konusudur. Ekrem'e göre bir edebî eserde fesahat ve belagatin hakkı verilmelidir. Recâizade Mahmut Ekrem, fesahat ve belagat arasındaki ilişkiyi 1882'de yayımladığı kuramsal eseri *Talim-i Edebiyat*'ın "Hatime"de de ortaya koymuştur. Ekrem bu "hatime"de, halk dili ile edebî dil arasındaki bağı, cevabını yine kendisinin verdiği bir soru sorarak ortaya koyar. "Buna göre, bir dilde ilkin kuralların mı konup düzenlendiği ve ardından halkın bunlara uyararak konuştuğu, ediplerin de keza eser verdiği; ya da önce halkın mı bir dili konuşarak hayata geçirdiği, ediplerin de aynı dille eser verdiği ve kuralların da söz konusu uygulamadan çıkartıldığı meselesi bir soru şeklinde ortaya atılmaktadır. Recâizade Mahmut Ekrem'in nezdinde halkın günlük diliyle edebiyatın seçili dilinin

bu şekilde birleşmesi iki net sonuç ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, halkın konuşma usulü, dilin -'gramer' denilen- genel kurallarını; ediplerin yazma tarzı da edebiyatın -'belâgat' denilen- kurallar bütününe oluşturur. Bu sonuçlar, birbirinden farklı/uzak gibi görünmekle birlikte çıkış noktası bakımından birbiriyle ilintilidir; çünkü ikisi de bir milletin ürünüdür. Bu bağlamda, Osmanlıca da -Osmanlı Türklerine ait- bir dildir ve grameri ile belâgati de aynı kaynaktan, Osmanlı Türklüğünden beslenmek durumundadır. Recâizade Mahmut Ekrem'in bu düşünceleri, aslında Arap dili ve edebiyatı kökenli klâsik belâgat anlayışına eleştirel bir bakışın ürünüdür. (...) Dolayısıyla, ona göre, "hatime"nin başındaki sorunun doğru karşılığı, dilin, önce halk tarafından günlük iletişim bağlamında oluşturması, ardından da ediplerin bu dili işleyip eser vermesi ve estetik kuralları, millî dil zeminindeki bu eserlerden çıkartmaları gerektiğidir. Ama bu tekâmül, Osmanlı Türkçesinin bünyesinde gerçekleşmemiştir. Recâizade Mahmut Ekrem'e göre, Osmanlıcanın gramatikal ve estetik bağlamdaki kurallarını kendi içinde oluşturup yerleştirmeyi başarması, ancak söz konusu tekâmülün gerçekleşmesi durumunda mümkün olabilecektir ki, hâlihazırda dilimizde bundan eser bile yoktur" (Sazyek, 2013: 2229).

Ekrem İdes'e Takrîz'de de fesahat ve belagat konusuna değinir. Fesahat ve belagatin ne derece önemli olduğu, bir sözün fasih olması, bir kelamın belîğ olması için neler gerektiği, bunların yazıya katkıları ve yazıdaki önemi üzerinde durur. Recâizade Mahmut Ekrem, fesahat ve belagat hakkında geniş açıklama vermek istemediğini, yazarın kendisi isterse bu konuda daha ayrıntılı bilgi alabileceğini belirtir. Yanlışlık ve anlatım bozukluğu olmayan eserin fesahatinin başarılı olduğundan emin olduğunu vurgular. Yazarın mecaz peşinden giderek yanlış ifade kullanmasının doğru olmadığı görüşündedir. İfadelerde tuhaflığa kaçmanın önemsizliğinden bahseder. Özellikle rabitasız, birbiriyle ilgisi bulunmayan betimlemelerden uzak durulması gerektiği fikrindedir. Belagat meselesinde ise en yararlı, en etkileyici ve en takdir edilen kelimelerin tercih edilmesini tavsiye etmiştir:

"Evet! Bir eser-i edebiyede fesahatin hakkı o zaman verilmiş olur ki müfredat ve terkibatça (51) galatat ve sakatat bulunmaz. Mecaza masruf olamayarak kullanılan lügatin maksut olan meaniye delaletleri tam ve sarîh olur. [Mutabakatü'l-elfaz şerîta-i mühimmesi işte bununla hâsıdır.] Zevait ve haşviyat görülmez. Lafızlar, terkipler, ibareler tenafürden salim ve ahenktar bulunur. Şive-i lisan mür'a tutulur. Elfaz-ı garibe istimaline cevaz verilmez. İbaretin tetavülü, cümlelerin teselsülü ta'kît-i lâfzîye meydan verecek dereceyi bulmaz. Cümleler fıkralar, hatta lafızlar, terkipler arasında tenasüp ve muvazat gözetilir. Hele rabitasızlık ayb-ı fahişi hiç görülmez... Belagata gelince: Bunun hakkı da o suretle ifa edilmiş olur ki her bir meram ve maksadı ve bi'l-husus seza-var itina-i efkârı tebliğ ve tercümeye vasıta olan kelamın yalnız müfit değil, yalnız müstahsen de değil mevzuunun ehemmiyetle mütenasip olarak hem müfit ve müstahsen, hem de müessir olması için lütuflarına iftikar olunan vücuh-ı tahsin ve tenviin intihap ve tatbikinde mukteza-yı hâle o eofakiyet bulunur. Bir sözün müfit ve müstahsen ve müessir olması demek onun dil-pezirliği, dil-nevazlığı, dil-şikârlığı dil-aşupluğu demektir" (s. 51-52).

Ekrem, fesahati belagattan önde tutar. Kitaplardaki "belagat" kavramının tarifini yeterli bulmaz. Edebiyatta "icaz", yani kısa anlatmak yerine "itnab"ın gereğinden fazla tafsilat vermek, sözü yersiz yere uzatmanın yaygın olduğundan

şikâyet eder. Söz açık ve belirgin olmalıdır. Edebiyatta fasih olmasa da, belagatle yazılmış eserlere rastlamak mümkündür fakat böyle eserlerin edebiyat incileri arasına yükselmesi mümkün olmaz. Recâizade Mahmut Ekrem daha önce fesahat hakkında *Takdir-i Elhan* ve *Pejmurde* adlı eserlerinde dile getirmiş olduğu görüşlerini “belagatsiz fesahat cari olsa da fesahatsiz belagat gidemez” (s. 58) şeklinde *İdes’e Takrîz’de* tekrar dile getirir:

“Görülüyor ki veya daha aşağıda doğru söylenecek sözler söylendiğinde sonra görülecek ki, kelimada belagat ehem ise de fesahat ondan mukaddemdir. Söz beliğ olmadan evvel fasih olmalı. Fakat her bir kelam-i fesih liyakatince mazhar-ı lütf-i kabul olmak içinde haiz-i nisab-ı belagat bulunmalıdır. Evet! Bir söz fasih olduğu halde beliğ olmayabilir. Buna asar-ı üdeba içinde binlerce misal bulabiliriz. Acaba fasih olmadığı halde beliğ olan sözler de var mıdır? Hiç şüphe yok ki vardır. Fakat bu yoldaki misalleri asar-ı üdebada aramak caiz olamaz” (s. 55-56).

2.4. Osmanlı Türkçesinin Yeni İmla (Yazım) Meselesi

Osmanlı Türkçesinde ortak imla sorunu, Osmanlı Türkçesinin ıslahı ve alfabe sorunu gibi konular Tanzimat'tan sonra Osmanlı kültür hayatında tartışılmaya başlanmıştır. Aydınların ortak görüşü, Osmanlı Türkçesinin “uygar bir dil” olabilmek adına içine düştüğü “yetmezlik”i aşması gerektiğidir. Osmanlı Türkçesinin, imlası, alfabeti, sözlüğü, grameri ve terimleri gibi çok önemli sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. “Bütün aydınlar aralarındaki düşünce ayrılığı ne olursa olsun, bu noktada birleşmişlerdir” (Levend, 1972: 149). Başta Encümen-i Dâniş yazarları olmak üzere Münif Paşa (Cemiyet-i İlmiye-i Osmanîye), Yenişehirli Avni Bey, Şinasi, Namık Kemal,, Ali Suavi, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sâmî, Macid Paşa, Ali Sedat Bey ve Elhac İbrahim Efendi gibi Tanzimat Döneminin önde gelen isimlerinin imlâ konusunda çeşitli çözüm önerileri getirdiği görülmektedir (Ertem, 1991: 97-134). Bu dönemde imla sorunu “bilimsel bir konu” olarak ele alınmaktan çok, “imlanın bozukluğu” ve “yazının belirli ve esaslı bir kurala bağlanması gerektiği” şeklinde belirlenmiştir. Bu yıllarda Osmanlı Türkçesinin imlası yani yazım kuralları tam bir kargaşa içindedir. Bu dönem aydınlarının ise “İmlayı düzeltmek için belirli bir çare gösteren ve tedbir salık verenler” ile Osmanlı Türkçesinin imlasının düzeltilmesinin imkânsız olduğu ve en kısa yoldan “yeni bir harf sisteminin kabulünü isteyenler” olmak üzere iki grupta toplandığını görmekteyiz (Levend, 1972: 149).

Ekrem’in de, bu eski-yeni imla tartışmalarına *İdes’e Takrîz’de* katılmış olduğu görülmektedir. Girişte de belirttiğimiz gibi Ekrem de Osmanlı Türkçesinin imlâsı, söz varlığı ve ıslahı konusunda görüşlerini ilk defa *İdes’e* yazdığı *takrîz’de* dile getirmiştir. Ekrem, imla konusuna, *İdes’te* genç edip Osman Âdil’e “*Türkçe yeni imlalar hususunda size diyecek sözüm olsa bile yazmağa yüzüm yok*” (s. 66) diyerek konuya girer. Ekrem bu takdim yazısında, eski imlanın terk edildiğini fakat yeni imlanın da bir şeye benzetilemediği eleştirisini yapar. Osman Âdil’e yeni imla kılavuzunun hazırlanmasına çok ihtiyaç olduğunu, fakat bunu “Siz yapın” demeye yüzü olmadığını söyler. Ekrem’in düşüncesine göre yazarlar ve şairler ayrı aralıkta kendi üslûpları ile ve sonuç olarak Türk dilinin gramerine bazı müşküller getirmişlerdir. Özellikle gazete ve dergi sayfalarında yayımlanan makalelerde her kişi kendi düşüncesine göre hareket

ettiğinden ve bu kontrol altına alınamadığından dolayı Türkçenin imlası bir çıkmazdadır:

“Evet! Neşriyat ile uğraşanlar içinde yüzde doksanımız imlayı bütün bütün şaşırdık. Eskişini bıraktık, yenisini de bir şeye benzetemedik. Tarz-ı imla-yı Türkîmiz bütün bütün karıştı” (s. 66-67) ifadesini kullanır. Bu karışıklıkta, yazarın kendisinin de payının olmasından üzüntü duyduğunu, zamanında caiz görüp cesaretlendirdiği kullanımdan dolayı şimdilerde pişmanlık yaşadığını söyler:

“Bu karışıklığa doğrudan doğruya değilse de dolayısıyla ile benim de dahlim olmuş olabileceğini düşündükçe hakikatten müteallim olmamak elimden gelmiyor. Hâlbuki bizim vaktiyle tecviz ve tecasür ettiğimiz tağyir-i imla tağyir-i yesir derecesinde bir şey idi ki...” (s. 67).

Ancak şimdilerde -1880'lerde- neredeyse her gün yeni bir garip imla ortaya çıkmaktadır. Böyle yapanların amacı, güya, Türkçe kelimeleri karışıklıktan kurtarmaktır. Ne var ki dilimizdeki birçok Arapça ve Farsça kelimeyi doğru okumamıza rağmen ve doğru okumakla kendimizi mükellef saymamıza rağmen neden Türkçe kelimeleri doğru okuyamayalım? Örneğin hava olaylarından bahseden bir makaledeki Arapça جو (cev) kelimesi doğru okunabildiği gibi Türkçe olan اوت kelimesi de yerine göre “evet” veya “ot” şeklinde neden doğru okunmasın? Ekrem اوت "evet"i "وه ت" şeklinde yazmanın çok yanlış olduğunu vurgular. Ekrem, buradaki amacının eski imlanın mükemmelliğini savunmak ya da mükemmel olmadığı halde eski haliyle devam etmesini sağlamak olmadığını; ancak imlayı ıslah etmenin de öyle rastgele yeni bir tarz imla çıkarmakla mümkün olamayacağı görüşündedir.

Recâizade Mahmut Ekrem *İdes'e Takrîz'de*, imlada yeniliğe ve değişikliğe olumlu baktığını, ancak özellikle Türkçe kelimelerin yazımında ortaya çıkan karışıklığın da giderilmesi gerektiğini belirtir. Ancak onun bu konuda geçmişte yaptığı önerileri, “kangı” yerine “hangi”, “yohsa” yerine “yoksa”, ya da “gelür, bilür, alur” gibi “vav” ile yazılan kelimeleri “gelir, bilir, alır” şeklinde “ya” ile yazmayı öneren küçük değişikliklerden ibarettir. Bunun sebebi ise, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, Türkçenin yazıldığı gibi okunan bir dil olduğunu alışkanlık haline getirenleri bu kötü alışkanlıklarından vaz geçirmek içindir. Şayet bugün “hangi, yoksa kendisi, gelir” gibi Türkçe kelimeler, yazıldığı gibi “kangı, yohsa, kendüsi, gelür” şeklinde telaffuz edilmeye kalkılırsa Türkçenin bugünkü nezaket ve ahengine ters düşeceği bilinmektedir. Şimdilerde ise imla değişikliği meselesi daha başka ve büyük bir noktaya gelmiştir. Yeni yapılan yayınlarda, her gün, garip bir imla şekli karşımıza çıkmaktadır. Kısacası گور , بيلور , آلور gibi kelimelerin yazılışından dolayı (gelür, bilür, alur) tarzında yanlış okunuşun önüne geçmek için گلير , بيلير , آلير (gelir bilir alır) şeklinde yazılmasını önerir.

Recâizade Mahmut Ekrem, *İdes'in* son kısmında bulunan ve ünlü Fransız şair Lamartine'den alınan iki mısralık şiirin hikâyeye konulmasının konuya uygun düşmediğini belirtir. Çünkü bu şiirin konusu, yakalandığı verem hastalığı yüzünden gençliğini yaşayamamış bir zavallının erken solan ömrüdür. Böyle bir şiirin *İdes'e* karşı söylenmesi bir nezaketsizlik olacaktır:

"Hikâyenizde (Lamartin)'in iki mısradan ibaret bir şiirini dercetmişsiniz. Hâlbuki şiirin fikir ve hissi –devre-i şebabını geçirdiğinden veyahut genç yaşında verem gibi zalim bir hastalığa tutulduğundan dolayı nevbahar-ı hüsnü taraçkerde-yi hazan bir zavallı için yazılmış olduğunu gösteriyor. Eğer benim bu tahminim doğru ise o halde bu şiirin âşık-ı huluskârı tarafından (İdes)e karşı irat olunması nezaketsizliği meşer olmaz mı? Başka söyleyeceğim kalmadı" (s. 74-75).

3. Sonuç

Takrîz, edebiyat ustalarının başkalarının kitaplarına yazdığı takdim/sunuş/tanıtım yazısıdır. Genel anlamda edebi tenkit/eleştirinin kapsamına girse de, klasik Türk edebiyatında daha çok *övme/methetme* amacıyla eserin başına konulan *takdim/sunuş* yazılarıdır. Takrîzler çoğunlukla kitapların başına ve içindekilerden önce konulmasına rağmen, bazen de eserin sonunda yer alabilir. Mensur ya da manzum olabilmektedir. Batı'da takrîz yazma/yazdırma geleneği, Şark'tan farklı olarak genel tenkit/eleştiri kuralları içinde değerlendirilir ve edebî eserin bilimsel değerini ortaya çıkarma amaçlıdır. Takrîzin Batı etkisinde oluşan modern Türk edebiyatında ve özellikle 1880'den sonra farklı bir hüviyete büründüğü görülür. Modernleşme dönemi Türk edebiyatının "kuramcısı" ve "uygulayıcısı" olan Recâizade Mahmut Ekrem, "üstad" sıfatıyla en fazla takrîz yazan sanatçılardandır. Hatta bu takrîzlerini Takrizât (H.1314/ M.1896) adlı bir eserde toplamıştır. Takrizât'ta yer alan takrîzlerden biri de, Selanikli genç bir yazar olan Osman Âdil'in isteği üzerine, bir hikâye kitabı olan *İdes*'e yazılmış olan takrîzdir. *İdes*'e takrîz, çeşitli açılardan önemli bir takrîzdir. Recâizade Mahmut Ekrem, *İdes*'i bir edebî eser olarak ve takrîz kuralları içinde değerlendirmiş ve *İdes*'e Takrîz'i de mektup şeklinde kaleme almıştır. Talim-i Edebiyât yazarı, Osman Âdil'in kendisine gönderdiği eseri belîğ kurallar içinde değerlendirmiştir. Edebî eserin değerlendirme ölçütünü ise Arap belagatinin yanı sıra 19.yüzyılda Batı etkisiyle oluşan Batılı retorik kuralları belirlemektedir. Ekrem, *İdes*'te gördüğü bazı noktaları genç yazarın dikkatine sunar. Bunlar ise genç yazarların neyi nasıl yazacağı konusundaki sıkıntıları, kitabın yazılma amacıyla konusu arasındaki uyumsuzluk, bazı imla ve ifade yanlışları, "fesahat" ve "belagat" konusundaki bilgi eksikliği ve gramer hatalarına düşülmesi gibi konulardır. Ayrıca Recâizade Mahmut Ekrem, Osmanlı Türkçesinin 1880 sonrası iyice karmaşık hâle gelen yeni imlası ve imla (yazım) sorununu da ilk defa bu takrîzde dile getirir.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Develi, H., (2008). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, Kesit Yay., İstanbul.
- Ertem, R. (1991). *Elifbe'den Alfabe'ye*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Esra, D. D. (2013). 19. Yüzyıl Osmanlı Basınındaki Belagat Tartışmaları Işığında Edebiyatın Dönüşümü, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karataş, T. (2000). *Takrîz Edebiyatı*, Hece Yayınları, Ankara.
- Parlatır, İ. (1995). *Recâî-zade Mahmut Ekrem*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

----- (2010), *Osmanlı Türkçesi Metinleri*, Ekin Yay., Bursa.

----- (2017), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.

Recaî-zade M. Ekrem (1302), *Takdir-i Elhân*, Mahmûd Bey Matbaası, Dersââdet.

----- (1314/1896), *Takrîzât*, Âlem Matbaası, İstanbul.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts, 20.01.2019.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yazimkilavuzu&view=yazimkilavuzu, 15.02.2019.

Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (2010), "Takrîz", C.39, Ankara.

Sazyek, H. (2013). Talîm-i Edebiyât'ın "Hatime"si Üzerine, *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, p.2227-2239, Ankara-Tur.

Yetiş, K. (2006). Belagatten Retoriğe Teori Arayışları, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Anakara.